

RAPORTTI

DIGITAALISEN KIRJASTON KEHITTÄMISTÄ OPPIMASSA

International Summer School on the Digital Library 15.-27.8.1999

Kaisa Sinikara, Opiskelijakirjasto

Sisällys

Mihin koulutusta tarvitaan

Koulutuksen tavoite

Kansainvälinen internaatti ja kansainväliset kouluttajat

Koulutuksen sisällöt

1. Visio tulevaisuuden kirjastosta
2. Strategisen suunnittelun välineet
3. Digitaalisen kirjastotoiminnan juridiset kysymykset ja EU-lainsäädäntö
4. Digitaalisen kirjastopalvelun uusia malleja
5. Digitaalisten aineistojen hankintaan liittyvät kysymykset
6. Oppimisympäristöjen kehittäminen
7. Henkilöstösuunnittelu ja henkilöstön kehittäminen

Koulutuksen arviointia

Lisätietoja

Mihin koulutusta tarvitaan

Opiskelijakirjasto lähti mukaan digitaalisten kirjastopalvelujen kehittämiseen 1997 kartoittamalla palvelutarpeita. Kirjasto on saanut yliopistolta tukea kahtena vuonna 1998, 1999 ja kansalliseen hankkeeseen rahoitusta opetusministeriöltä 1998. Verkkopalvelujen kenttä on kuitenkin niin laaja ja monitahoinen, että tarve saada kokonaisnäemykseen tähtäävää koulutusta oli polttava.

[alkuun]

Koulutuksen tavoite

Tilburgin yliopiston järjestämä kansainvälinen kesäkoulu oli järjestyksessään neljäs. Yliopiston kirjasto joutui kehittämään koulutuspalvelua vastatakseen siihen kysyntään, joka kohdistui kirjaston luomiin innovatiivisiin palveluihin. Kansainvälisen kesäkoulun tavoitteeksi on määritelty

- luoda kokonaiskuva siitä, mihin suuntaan yliopistojen kirjastotoimintaa tulee kehittää verkkoympäristössä (visio, ympäristöanalyysit, opetuksen ja tutkimuksen muutostekijät)
- antaa välineitä strategiseen suunnitteluun (strategisen suunnittelun peruselementit ja prosessi, vision rakentamisen mallit ja esimerkkejä toimivista malleista)
- digitaalisen kirjastotoiminnan juridiset kysymykset ja EU-lainsäädäntö
- digitaalisten kirjastopalvelujen uudet mallit (onnistuneita innovatiivisia palveluja esittelivät niiden kehittäjät eri puolilta maailmaa, kansainvälisen yhteistyön ja profiloinnin merkitys on keskeistä)
- digitaalisten aineistojen hankintaan liittyvät kysymykset (lisenssipolitiikka, kansallisten ja kansainvälisten konsortioiden kehittäminen, kirjastojen vastuut käyttöoikeuksien hankkijoina ja hallinnoijina – mm vastuu sopimusehtojen noudattamisesta yliopistoissa)
- oppimisympäristöjen kehittäminen
- henkilöstösuunnittelu ja henkilöstön kehittäminen on avainasia onnistumisessa.

[alkuun]

Kansainvälinen internaatti ja kansainväliset kouluttajat

Koulutus järjestettiin tiiviinä kahden viikon koulutusjaksona., johon liittyi luentoja ja ryhmätyöskentelyä sekä harjoituksia, joiden avulla opittua sovellettiin jatkuvasti omaan toimintaympäristöön. Koulutusjaksoon sisältyi myös mahdollisuuksia osallistujien keskinäisten näkemysten vaihtoon.

tilburg_raportti.jpg (19442 bytes)

Koulutukseen osallistui 45 osanottajaa 14 maasta. Tämä kansainvälisyys oli merkittävä osa oppimista, sillä digitaalisessa kirjastotoiminnassa kansainvälinen organisaatioiden ja yksilöiden välinen yhteistyö on välttämätöntä. Kansalliset ja kielirajat on pysyttyävä ylittämään. Verkko antaa myös mahdollisuuden jatkuvaan yhteistyöhön välimatkoista riippumatta.

Organisaattori oli Tilburgin yliopistokirjaston innovaatiokeskus (Tilburg Innovation Centre for Electronic Resources), joka järjestää kesäkoulujen lisäksi myös muuta koulutusta, osa tästä on järjestetty koulutuksen tilaavassa maassa. Kesäkoulun kouluttajat olivat sekä Tilburgista 5 että muualta Hollannista 5, Belgiasta 2, Britanniaista 3, Saksasta 1, Yhdysvalloista 6. Kouluttajissa oli alan professoreita, tulevaisuuden kirjastosuunnitteluun perehtyneitä kirjastonjohtajia, atk-alan asiantuntijoita, innovatiivisten elektronisten kirjastopalvelujen kehittäjiä, kustantajien edustajia.

Kurssin johtajana ja kouluttajana toimi Tilburgin yliopiston kirjastonjohtaja **Hans Geleijnse**, joka huolehti kansainvälisistä kouluttajista mutta osallistui myös kurssin sosiaaliseen elämään, minkä osanottajat kokivat hyvin myönteisenä.

Tiivis kahden viikon koulutusjakso tutustutti kurssin osanottajia toisiinsa ryhmätyöskentelyssä ja yhteisillä aterioilla, joihin lähes joka ilta oli varattu aikaa pari tuntia. Tämän lisäksi kurssilaisista muodostui kaksi ryhmää, kampuksen opiskelija-asuntolassa asuvat ja hotelliasukkaat. Asuin opiskelija-asuntolassa seitsemän hengen solussa, jossa suomalaisia olivat Jukka Lindeman ja Taina Koivula, ruotsalainen Lotta Åstrand BIBSAM:ista, hollantilaiset Rudy Niewold Utrechtista ja Paul van Zeldert Haagista sekä saksalainen Euroopan Parlamentissa työskentelevä Ulrich Hüschen.

Muistiinpanoja keskiviikkona 18.8.1999.

Juttelimme opiskelija-asuntolan keittiössä Lotan ja Tainan kanssa ja totesimme, että olemme kuin samaa perhettä – yhteinen aamukahvi, iltatee ja kylpyhuone. Kävin kävelemässä kampuksen rajalla olevassa puistomaisessa metsässä sen jälkeen, kun Ulrich oli kehunut sitä kauniiksi. Tapasin siellä hollantilaiset Josjen, Lottien, Marieken ja Marcelin. Kävelimme melkein pimeään tuloon asti ja puhuimme mm Amsterdamin yliopiston kirjastosta. Josje on toiminut vuoden informaatiopalvelujen esimiehenä; vuosi sitten tehtiin muutos, kokoelmat puolitettiin käsikirjastossa ja tilalle tuotiin yli 80 työasemaa.

Kuvia koulutusjaksolta ks.

<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/kuvat/>

[[alkuun](#)]

Koulutuksen sisällöt

Seuraavassa kuvaan keskeisten teemojen ydinasioita. Koko aineisto jaettiin kirjallisena koulutukseen osallistuville.

1. Visio tulevaisuuden kirjastosta

Tulevaisuuden kirjastovisiota käsitteli kirjastonjohtaja ja vararehtori **Lynne Brindley** Leedsin yliopistosta. Seuraavassa ydinkohtia hänen alustuksestaan.

Kirjastojen rooli nyt. Elektronisten lehtien määrä kasvaa. Web-julkaisuina yhä enemmän hakuteoksia, sanakirjoja, hakemistoja, indeksejä ja tiivistelmiä. Hybridi –kirjaston kokeiluissa yhdistetään painetun ja digitaalisen tiedon palvelut. Myös kirjastoluetteloja voidaan käyttää webin kautta. Kirjasto tarjoaa neuvontapalveluja sähköpostin ja puhelimen avulla. Kirjastoissa on atk-työpisteitä ja opiskelijat ovat yhä vaativampia myös atk-palvelujen suhteen

Kirjaston rooli – tulevaisuudessa Muutoksen avaintekijät ovat globaaleja ja kirjastojen kontrollin ulkopuolella. Kirjastojen on otettava vakavasti taustayhteisönsä strategiset muutokset. Kirjastot ovat myös potentiaalisia muutosagentteja. Opetus ja tutkimus on globaalistumassa ja tähän liittyy virtuaaliyliopistojen

kehittäminen. Tutkimuksen muodot ovat samoin muuttumassa. Internet mahdollistaa virtuaaliyhteisöjen kehittämisen. Tutkimus verkostoituu kansainvälisesti ja sama koskee tutkimuslaitteiston ja infrastruktuurin jakamista. Myös keskeiset tutkimusongelmat ovat globaaleja, kuten ympäristö, geeniteknologia etc. Englannin ylivalta tieteen kielenä näyttää jatkuvan.

Opetuksen ja oppimisen globaalit markkinat kasvavat nopeasti. USA johtaa tätä kehitystä. Nykyinen koulutusjärjestelmä (just in case) on muuttumassa niin, että koulutus räätälöidään oppijan mukaan (just in time and just for you). Elinikäinen oppiminen ja opiskelu tulee osaksi työelämää.

Uudet oppimisympäristöt ovat kirjastojen kannalta tärkeitä. Interaktiivisuus oppimisessa lisääntyy.

Lineaarista opiskelusta siirrytään hypermediaan, tietojen jakamisesta tulkintaan ja keksimiseen, opettajakeskeisestä opiskelusta oppijakeskeiseen. Oppimisen ja jatkuvan uuden tiedon hankintataidot samoin kuin elinikäinen oppiminen tulevat keskeisiksi. Yhden oppimismallin sijasta otetaan huomioon erilaiset tavat oppia. Opettajan roolissa korostuu oppimisen tukeminen.

Oppimisen muutokset vaikuttavat kirjastoihin siten, että pedagoginen koulutus on myös kirjastonhoitajille tärkeä. Kirjastopalvelut ja -koulutus pitäisi suunnitella kuin älykkäät pelit.

Kirjasto toimii oppimis/opiskelukeskuksena ja myös kirjaston tulee ottaa huomioon oppimisen erilaiset tavat. Internet luo edellytyksiä virtuaaliyhteisöille, jotka voivat olla paikallisia verkostoja, virtuaalisia laajennuksia paikallisyhteisölle : esim. kirjastonhoitajien ja atk-väen kansalliset keskustelulistat taikka kokonaan virtuaalisia yhteisöjä, jotka koostuvat ihmisistä, joilla on yhteiset intressit ja arvot mutta jotka toimivat vain internetin kautta: esim. kirjastonhoitajien kansainväliset keskustelulistat

Yliopistoissa yhteistyö yritysten kanssa lisääntyy. Mm. tiedepuistot ja tiedon tuotteistaminen. Yliopistokonsortioiden merkitys kasvaa, samoin web-talouden. Yliopistoissa on kehitettävä tehokkaita tiedonhallinnan menetelmiä ja välineitä (knowledge management) ja kirjastojen tulee tukea yliopiston tiedonhallinnan menetelmien käyttöönotossa

Kaikki kuvatut ympäristön muutokset vaikuttavat kirjastoon. Tulevaisuuden kirjasto on Cyberspace Library. Digitaaliset

sisällöt tulee olla laajasti saatavilla. Ihmiset etsivät ja saavat tietoa internetistä kannettavien laitteiden ja älykkäiden hakukoneiden tukemana ja painetun aineiston kirjastoista tulee "museoita". Ennen pitkää näkemykseksi tulee, että se mikä ei ole webissä, ei ole tärkeää.. Opiskelijat ja opiskelutavat muuttuvat nopeasti, mm USA:ssa opiskelijoille on jo määriteltävä vähimmäismäärä painettuja kirjallisuutta. Multimedia-oppimisympäristöihin sisältyy interaktiivinen "kirjasto". Kirjastonhoitajien tulee osallistua kurssien suunnitteluun ja kehittämiseen. Kirjastot ovat toimijoita yliopistojen tiedonhallinnassa: intranetin hallinta, asiantuntijätiedostot jne. Kirjastonhoitajien tulisi olla myös osa tutkimusryhmiä. Kirjastojen on uskallettava ottaa riskejä.

Digitaalinen kirjasto synnyttää uusia ammattitehtäviä, kuten sopimusneuvottelut ja oikeuksien hallinnointi, oppimateriaalien evaluointi, evaluoivan tiedonhankinnan kouluttaminen, tiedon kokoaminen ja integrointi sekä web-julkaiseminen.

Kirjastonhoitajien tulisi toimia demokraattisen tiedonsaannin puolustajana myös digitaalisessa ympäristössä. Jotta uusi kirjasto voi toteutua, tarvitaan uusia yhteistyömalleja ja –kumppaneita ja entistä enemmän huomioon verkkoyhteisön sosiaalisiin tekijöihin. Digitaalisten kirjastojen kokemukset ovat hyviä opettajia.

Kirjastoissa on koulutettava uusiin taitoihin ja parhaat käytännöt tulee tehdä kansainvälisesti tunnetuiksi. Yhteistyötä rakennettaessa on hyvä muistaa, että uudet opiskelijat ja opettajat ovat muita avoimimpia ja se, että lapset ovat tulevaisuuden tekijöitä – mitä lapset tänään sitä yhteiskunta huomenna.

Kokonaisvisiota tulevaisuuden kirjastosta käsitteli myös professori **John MacKenzie** Owen Amsterdamin yliopistosta.

Interaktiivinen digitaalinen multimedia merkitsee perustavaa eroa painetusta dokumentista, sillä sen rajat, tekijyys, dokumentointi ja julkaisuaika ovat häilyviä ja muuttuvia. Avainsovellus on selain: paikallinen ja ulkoinen osoitteisto, hypertekstin selaus, hakukone, dokumenttien poiminta, luku- ja tulostusliittymä, sanomien välittäjä, toiminnot: navigointi, selaus, katselu, uuden luominen, kommunikointi. Virtuaalista integrointia tukee Z39.50.

Tietotyö/aivotyö käsityön vastapainona on yhä hallitsevampaa työelämässä. Kirjaston ydintehtävä on luoda välineitä tietotyölle, ei järjestää tietoresursseja. Tämä on olennainen näkökulmamuuutos kirjaston tehtävissä. Kirjaston tulee tukea niitä, jotka tekevät tietotyötä verkkoa käyttäen ja kehittää menetelmiä tiedon luomiselle, hallinnoinnille, jakelulle ja käytölle.

Uusi kirjasto on digitaalinen ts. se käyttää digitaalisia aineistoja,

se on virtuaalinen, sillä aineisto voi sijaita eri puolilla maailmaa olevissa palvelimissa. Se on jaettu ja olennaista onkin kirjastojen yhteistyö. Uusi kirjasto on aiheperusteinen (domain-based, subject-based) ; esim. talousalan eurooppalainen kirjasto. Kilpailu osaamisesta ja yhteistyö ovat molemmat välttämättömiä. Keskittyminen omaan yliopistoon ja sen organisatorisiin rajoihin on vanhanaikainen ratkaisu, joka ei toimi virtuaalisessa ympäristössä. Palveluja on siis luotava ajatellen koko Eurooppaa tai maailmaa, sillä tulevaisuudessa ne kirjastot säilyvät, joilla on parhaat ja riittävän profiloituneet palvelut. Uuden kirjaston palvelut ovat myös henkilökohtaisia ja kohdennettuja, ja käyttäjät voivat luoda oman henkilökohtaisen virtuaalisen "kirjastonsa". Uusi ongelma voi olla kyvyttömyys käyttää perinteisiä lähteitä, kirjoja ja kirjastoja. Tunnettuus verkossa tulee tärkeämmäksi kuin nimi painetussa julkaisussa.

Kirjoittajan, kustantajan, kirjakaupan, kirjaston ja käyttäjän roolit ja työnjako ovat muuttumassa. Kirjoittaja tai kirjasto voi myös toimia kustantajana. Käyttäjä voi toimia suoraan kirjoittajan kanssa, jos välissä on verkkopalvelin. Kukaan ei vielä tiedä, miten nämä roolit ja tehtävät tulevat jakautumaan tulevaisuudessa. Luettelointi ja luokitus eivät enää jatkossa ole kirjaston ydintehtäviä, sillä nämä tiedot tullaan sijoittamaan jo itse julkaisuun : painettuun ja digitaaliseen. Sen sijaan kirjaston tärkeät tehtävät ovat edelleen aineiston valinta, palvelujen ja käyttäjätuen kehittäminen, hankittavan aineiston lisenssien ja sopimusten hallinnointi, pitkä-aikaissäilytys ja mahdollisesti myös julkaiseminen. Palvelujen merkitys kasvaa. Edellyttää entistä suurempaa asiantuntemusta sisällöistä, verkkomaailmasta ja välineistöstä kirjastohenkilöstöltä.

Käyttäjät eivät välttämättä tule kirjastoon vaan pääsevät aineistoihin työasemansa kautta. Käyttäjän ongelmana on informaatiotulva ja olennaisen tiedon löytämisen vaikeus. Kirjasto voi tuottaa lisäarvoa hankkimalla ja hallinnoimalla digitaalisten aineistojen käyttöoikeuksia, jäsentämällä informaatiotulvaa tiivistämällä, suodattamalla ja valikoimalla, tuottamalla henkilökohtaisia palveluja profiloinnin avulla, tukemalla käyttäjiä mm toimittamalla ja julkaisemalla (intranet, preprint-arkistot).

Digitaalisen kirjaston on otettava käyttöön uusi informaatioteknologia, luotava toimivia yhteistyösuhteita toisten kirjastojen ja kustantajien kanssa, toimittava tiedonhallinnan kentässä uudessa roolissa (käyttösopimusten hallinnoijana ja palvelujen järjestäjänä niiden avulla, ei niinkään fyysisten ja omien kokoelmien hoitajana) ja tuotettava palveluillaan sellaista lisäarvoa, jonka avulla se voi kilpailla muiden

informaatiopalvelujen kanssa.

[*alkuun*]

2. Strategisen suunnittelun välineet

Strategisen suunnittelun kouluttajina olivat Tilburgin yliopiston professori Kees Mouwen, joka on luennoinut aiheesta myös Helsingin yliopistossa. Strategisen suunnittelun ydinasioita ovat hallittu prosessi ja sen vaikein asia, valinnat.

Vision luomisen arkkitehtina toimi Hewlett-Packardin tutkimuskirjaston johtaja Eugenie Prime Kaliforniasta. Keskeisiksi asioiksi nousivat: visio on unelma, mielikuva organisaation tulevaisuudesta ja tulevaisuuden muuttamista havainnollisiksi käsitteiksi. Jaettu visio inspiroi ja motivoi, vahvistaa sitoutumista, luo yhteistä identiteettiä ja vahvistaa yhteisöä. Vision on oltava käyttäjäkeskeinen (ei tietokeskeinen), käyttäjien kieltä ja yksinkertainen. Esimerkiksi HP:n kirjaston visio on kasvava spiraali ydinviestien keralla. Strategisen visioinnin elementtejä vision lisäksi ovat arvoanalyysi, mission määrittely, SWOT-analyysi, ympäristöanalyysi, strategiset valinnat. Olennaista on prosessi ja on hyväksyttävä, että se vie aikaa. – Samalla olennaista on omien esimiesten ja organisaation johdon sitouttaminen prosessiin ja raportointi etenemisestä. Näin taataan myös tarvittava rahoitus ja vision toteuttamisen mahdollisuus.

Eugenie Prime oli karismaattinen opettaja. Lainaan muistiinpanojani 17.8.99

"Tänään ojelmassa oli strategioita (Kees Mouven ja Hans Geleijnse) ja visiostrategiaa (Eugenie Prime) Mouvenin strategialuento oli looginen ja tarpeellinen mutta Eugenie Prime oli luova, karismaattinen! Hän on mustaihoinen nainen Palo Altosta, HP:n tietopalvelun ja kirjaston johtaja. Hän on ollut hiljaa tähän asti, mutta on opettajana niin karismaattinen, että koko ryhmä valpastui, nauroi, heräsi eloon kuin taikurin sauvan kosketuksesta. Kees M. Ja Hans G. olivat mukana ja he seurasivat sitä muutosta, joka kuulijoissa tapahtui. Ero on siinä, että he panivat peliin älynsä ja loogisuutensa, Eugenie koko persoonansa. Oli jännittävää mitä tästä seurasi ryhmätyössä: aivot ikään kuin avautuivat ajattelemaan ja keksimään huimia ideoita, jotain mitä ei ole vielä nähnyt missään. Olin ryhmässä, jossa oli jamaikalainen Audrey, filippiiniläinen Kristita, etelä-afrikkalainen Imelda, hollantilaiset Lottie, Annelies ja Josje. Aluksi olimme ymmällä, sitten ideat alkoivat syntyä ja tukivat toisiaan. Prosessi oli kiehtova, jotain mitä ei ollut edes ajatellut: luoda Eureka-

kirjasto, jonka kautta kaikki maailman resurssit ovat digitaalisena saatavissa ja digitoitavissa ilman matkustamista, robotti, virtuaaliodellisuus, konkretia, puhe näppäilyn sijasta..."

[[alkuun](#)]

3. Digitaalisen kirjastotoiminnan juridiset kysymykset ja EU-lainsäädäntö

Emanuela Giavarra, Lontoossa työskentelevä juristi, on toiminut kirjastojen tekijänoikeusasiantuntijana ja lobbaajana Euroopan Unionissa. Hän kuvasi kirjastoille välttämättömien tekijänoikeuskysymysten päätösprosesseja ja niitä vaikutuksia, joita kaupallisten toimijoiden halu varmistaa verkkopalvelujen taloudelliset hyödyt tekijänoikeuslainsäädännössä aiheuttaa kirjastoille. Erittäin tärkeitä oli myös niiden velvoitteiden havainnollistaminen, joita digitaalisten aineistolisenssien hankinta aiheuttaa kirjastoille. Sopimusten tunteminen ja niiden valvominen on osa uutta kirjastojen vastuuta.

[[alkuun](#)]

4. Digitaalisten kirjastopalvelujen uusia malleja

Tilburgin yliopiston kirjaston kehittämistavoitteet antoivat konkreetteja esimerkkejä siitä miten yliopistokirjasto voi tuottaa lisäarvoa tuovia verkkopalveluja yliopistolle (**Hans Geleijnse**).

Elektronisen kampuksen kehittäminen ja hyvät verkkopalvelut opiskelijoille on ollut eräs yliopiston strategia valintoja. Kirjastossa on 450 atk-työasemaa, jotka vaihdetaan joka kolmas vuosi. Tämä kuuluu kirjaston budjettiin. Lukupaikkoja on 900; ja opiskelijoita 9000. Kirjasto on luonut käyttäjiä varten integroidun käyttöliittymän (desktop). Tämä merkitsee sitä, että käyttäjä saa tarvitsemansa yhden liittymän takaa ja kirjasto huolehtii siitä, että erilaiset aineistot ja tietokannat sopeutetaan käyttäjälle miellyttäväksi ja helpoiksi. Opiskelijoille on järjestetty elektroninen neuvontapalvelu, joka tallentaa usein esitetyt kysymykset ja jonka kautta opiskelija saa vastauksen alle kahdessa tunnissa. Vastauspalvelun ylläpitoon osallistuvat yhdessä atk-palvelut, kirjasto, opintoasiat jne., mikä on toimiva malli.

Kirjasto on ottanut käyttöön palvelun, jossa opettajat voivat määritellä profiilin aineistolle, josta haluavat sähköpostitse tiedon

ja voivat myös tilata halutessaan kopioita. Tavoitteena on, että vuonna 2002 puolet opettajakunnasta saa henkilökohtaista tietopalvelua.

Kirjaston tavoitteena on kehittää yhdessä Utrechtin ja Maastrichtin yliopistokirjastojen kanssa eurooppalainen juridinen Internet-kirjasto, jossa on lakilähteet, case law, opettajien ja yliopiston tutkijoiden artikkelit ja julkaisut, Internetin kautta saatavissa oleva aineisto ja linkitys kirjastojen kokoelmiin. Toinen merkittävä hanke on eurooppalainen talousalan kirjasto, jossa on mukana neljä kustantajaa. Luettelot ovat avoimia, kokoteksteistä on oltava lisenssit. Yhden käyttöliittymän takana ovat eri maiden aineistot. Palveluun kuuluu autentikointi, auktorisointi, laskutus ja dokumenttien toimittaminen. Kirjasto kehittää käyttäjilleen mahdollisuutta luoda henkilökohtaiset "kirjastot", joihin käyttäjä voi integroida omia ja ulkoisia lähteitä (bookmarkit, wordfilet, kollegat, kirjoitukset, lehdet). Kirjastohenkilöstön taidot ovat kriittinen menestystekijä.

Yhdysvalloissa on jo kokemuksia innovatiivisten uusien palvelujen tuotannosta ja vakiinnuttamisesta hitaan kehittämisvaiheen jälkeen. Tällaisia ovat mm Kalifornian yliopiston Los Alamos laboratorion ePrint-palvelu, jota esitteli kirjastonjohtaja **Richard Luce** ja Stanfordin yliopiston Highwire Press-palvelu (**Jeff Pudewell**), jonka 176 on line-julkaisua ovat myös suomalaisten yliopistojen käytössä v. 2000 FinELibin kautta. Ks tarkemmin raportti Kalifornian kirjastoista <http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/> Varsin kiinnostavaa kehittämistyötä hybridikirjaston web-palvelun arkkitehtuurista esitteli myös mm. belgialainen Gentin yliopiston tutkija **Herbert Van de Sompel**..

[*alkuun*]

5. Digitaalisten aineistojen hankintaan liittyvät kysymykset (lisenssipolitiikka, kansallisten ja kansainvälisten konsortioiden kehittäminen, kirjastojen vastuut käyttöoikeuksien hankkijoina ja hallinnoijina – mm vastuu sopimusehtojen noudattamisesta yliopistoissa)

Aineistojen hankintaan ja hallinnointiin liittyvät kysymykset ja osaaminen on keskeinen osa digitaalisen kirjaston tehtäviä ja erityisosaamista. Kirjaston uudenlainen yhteistyö ja konsortioiden

muodostaminen kansallisesti, laajimmillaan jopa globaalisti on vaativa ja uutta toimintapolitiikkaa edellyttävä tehtävä. Kustantajat ja palvelujen tuottajat fuusioituvat ja pyrkivät entistä enemmän voiton tuottamiseen, mikä saa kirjastot ja tiedonlähteitä tarvitsevat yliopistot taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen. Tästä syystä kirjastojen on luotava uusia toimintamalleja.

Lisenssipolitiikan kouluttajina olivat Emanuela Giavarra ja Hans Geleijnse. Kustantajien ja palvelun tuottajien näkökulmaa esittelivät mm. Highwire Pressin, Elsevierin apulaisjohtaja, OCLC:n ja Swetsin edustajat. Osa koulutusta oli myös kustantajien edustajien kanssa käyty keskustelu, johon valmistauduttiin etukäteen. Harjoitus havainnollisti sen, kuinka paljon asiantuntemusta ja sinnikkyyttä tarvitaan, jotta neuvottelut olisivat tasaväkisiä ja tuottaisivat myös kirjastojen kannalta kohtuullisen tuloksen. Keskustelu pani myös pohtimaan, onko eurooppalaisten kirjastojen kannalta viisasta muodostaa alliansseja suurten amerikkalaisten palvelutuottajien kanssa ja sivuuttaa eurooppalainen yhteistyö. Ongelmia aiheuttaa pitkälle tähtäimellä riippuvuus ja toisaalta kehittämisvarojen siirtyminen Atlantin tuolle puolelle.

[[alkuun](#)]

6. Oppimisympäristöjen kehittäminen

Uudet oppimisen muodot ja verkko-opetuksen lisääntyminen edellyttävät myös uusien palvelujen ja tilojen kehittämistä. Erityisesti anglosaksisessa maailmassa ja Britanniassa on luotu integroituja atk-, kirjasto- ja neuvontapalveluja, joita on koottu myös fyysisesti keskitettyihin oppimiskeskuksiin (Learning Resources Centre). Tällaisia ovat mm. Sheffield Hallam Universityn ja Hertfordshiren uudisrakennukset. Viimeksi mainitun kehittämistä ja toimintapolitiikkaa esitteli **Di Martin** (Director of Learning and Information Services). Yliopisto eräs laajimpia uusia yliopistoja Britanniassa: 19.000 opiskelijaa, 8 tiedekuntaa, useita kampuksia.

Usean vuoden kehittämisprosessin tuloksena kirjasto-, mediakeskus- ja atk-palvelut on yhdistetty. Tämän havaittiin tuloksellisimmaksi ratkaisuksi ja mm. palvelujen uudistaminen ja varsin pitkät aukioloajat on pystytty toteuttamaan entisellä henkilöstöbudjetilla. Henkilöstö on monitaitoista ja toiminnan tueksi on määritelty selkeitä palvelustandardeja. Yhteydet tiedekuntiin ovat kiinteät.

Kaikki tietopalvelut on koottu yhteisen käyttöliittymän taakse,

mikä on käyttäjälle miellyttävää.

Kampusten keskitetyt oppimiskeskukset – Hertfordshiren oppimiskeskus on uunituore – sisältävät erilaisia opiskelutiloja (hiljaisia lukutiloja, ryhmätiloja, avoimia tiloja sekä harjoitus- ja opetustiloja). Jokaista viittä opiskelijaa kohden on yksi työskentelypaikka; atk-työasemien määrä on 1:10 opiskelijaa kohden. Tämän lisäksi oppimiskeskuksessa on erikoistiloja: videostudioita, multimediapajoja, kielten opiskelussa ja vammaispalveluissa tarvittavia tiloja. Tilaratkaisut ovat muunneltavissa, sillä niissä on mm korotettujen lattioiden alla sähkö, data ja ilmastointi, modulierakenteinen sisustus jne.

Käyttäjien tuki- ja neuvontapalvelut on jaettu kolmeen tasoon: 1) itsepalvelun tueksi on tuotettu oppaita, www-tiedotusta ja opetusta, 2) rutiinikysymyksissä auttaa neuvontapäivystys, joka avustaa myös opetuksen ja asiantuntijaneuvonnan ajanvarauksissa ja 3) vaativampaa neuvontaa ja koulutusta antavat erityisasiantuntijat.

[[alkuun](#)]

7. Henkilöstösuunnittelu ja henkilöstön kehittäminen on avainasia onnistumisessa.

Hyvätkään suunnitelmat eivät voi toteutua, ellei kehittämishankkeita organisoida järkevällä tavalla ja ellei henkilöstön kouluttamisesta uuteen toimintakulttuuriin huolehdi. Projektien johtamisen taitoja tarvitaan, jotta digitaalisen kirjaston kehittäminen voi onnistua. Mm. seuraaviin osa-alueisiin kohdistuvia projekteja tarvitaan: tekninen infrastruktuuri, uudet palvelut, organisaation infrastruktuuri. Projektit voivat kohdistua määrittelyyn, pilotointiin tai käyttöönottoon. Vaikka projektit usein aloitetaan erillisinä, niiden integrointi perustoimintaan on ratkaisevaa. Tästä syystä myös henkilöstön mukaan ottaminen hankkeisiin on tärkeää. Samalla muutosten tulee vaikuttaa organisaatioon, jota päivitetään riittävän usein. Projektien ja kirjaston strategisen suunnittelun tulee tukea toisiaan. Kirjaston henkilöstölle tulevaisuus asettaa uusia vaatimuksia ja edellyttää erityisesti joustavuutta, käyttäjäkeskeisyyttä, tieteenalojen tuntemusta ja atk-taitoja. Innovaatioiden toteuttaminen edellyttää siis ajantasaista henkilöstöjohtamista ja -politiikkaa. Alueen kouluttajina toimivat Utrechтин yliopiston kirjastonjohtaja **Bas Savenije ja Hans Geleijnse**.

[alkuun]

Koulutuksen arviointia

Koulutukseen liittyi kaksi kyselyä osanottajille koulutuksen sisällöistä ja järjestelyistä. Arviointi julkaistiin kurssin kotisivulla. Pääosin koulutukseen oltiin tyytyväisiä. TICER ylläpitää myös kaikkia kesäkoulujen osallistujia ja kouluttajia yhdistävää keskustelulistaa, jolla myös tiedotetaan uusista artikkeleista ja palveluista.

Vuoden 2000 koulutusta muutetaan palautteen perusteella siten, että ensimmäinen viikko tulee olemaan lähinnä johtajatasolle tarkoitettu ja painottuu johtamisen kysymyksiin. Toinen viikko kohdistetaan erityisesti kirjastojen spesialisteille ja painottuu konkreetimpiin kysymyksiin.

Koulutus oli merkityksellinen niin opiskelijoiden kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämisen kannalta kuin laajemminkin yliopiston kirjastotoiminnan näkökulmasta. Se auttoi luomaan kokonaisnäkemyksen siitä, mihin yliopistojen kirjastotoiminta on kehittymässä ja miten digitalisoituvassa julkaisuympäristössä kirjastoja tulisi johtaa ja kehittää. Juuri tämä kokonaisnäkemyksen puute on suuri ongelma, kun monimutkaisessa toimintaympäristössä joudutaan tekemään tulevaisuuteen vaikuttavia valintoja.

Koulutus selkeytti myös niitä painoalueita, joilla Opiskelijakirjasto yhdessä yliopiston muiden kirjastojen kanssa kehittää verkko-opetuksen ja virtuaaliyliopiston tarvitsemia palveluja. Hankkeita on valmisteltu strategiakaudelle 2000-2003 sekä yliopiston tavoiteneuvotteluissa käsiteltäviksi että opetusministeriön erillisrahoituksen saamiseksi, mm.

- digitaalisen opintoaineiston hankintamallit ja konsortiot,
- verkkotiedonhaun ja –hallinnan taidot opetusohjelma
- oppimiskeskuspalvelujen kehittäminen
- oppimateriaalipankki.

Tavoitteena on lisätä niin Opiskelijakirjaston kuin yliopiston kirjastolaitoksen yhteistyötä kansallisiin, pohjoismaisiin ja eurooppalaisiin kirjastoihin. Tämä on välttämätöntä niin yliopiston kansainvälisyyden kuin digitaalisen kirjaston toimintamallien vuoksi. Eräitä tähän liittyviä aloitteita ovat mm. hyväksytyt esitykseni Helsingin yliopiston kirjastojen kansainvälisen arviointipaneelin englantilaisesta ja manner-

eurooppalaisesta arvioijasta. Toimin myös aloitteentekijänä, organisoijana ja alustajana ruotsalais-suomalaisessa kirjastostrategiaseminaarissa Helsingissä. Tilaisuuteen osallistui laaja joukko kirjastojen ja myös hallinnon väkeä yliopistosta

Tilburgin kesäkoulu lisäsi rohkeutta tarttua vaikeisiin ja monimutkaisiin kehittämistehtäviin ja kansainväliseen yhteistyöhön, joka verkkoympäristössä ovat olennainen osa yliopistojen ja niiden kirjastojen toimintaa.

[[alkuun](#)]

Lisätietoja

- International Summer School on the Digital Library 1999 15-27 August, 1999. Ed. Jola Prinsen. Ticer. (osallistujille jaettu koulutusaineisto, kirjoittajan hallussa)
- Information brochure, International Summer School on the Digital Library 1999 15-27 August, 1999. Ed. Jola Prinsen. Ticer. (osallistujille jaettu esittelyaineisto, kirjoittajan hallussa)
- Kotisivu <http://www.ticer.nl/summer99/>, johon on koottu myös kesäkurssia käsittelevät artikkelit

[[alkuun](#)]

Päivitetty 10.12.2002 / EPK